

2. Павлюк, К. В. Фінансове забезпечення видатків на соціальний захист населення [Текст] / К. В. Павлюк // Формування ринкових відносин в Україні. – 2008. – № 10(65). – С. 146–150.
3. Петренко, П. Що гальмує систему урядового контролю економіки України? [Текст] / Павло Петренко // Персонал. – 2007. – № 11. – С. 39–45.
4. Товт, К. С. Теоретико-методологічні основи дослідження ринку послуг [Текст] / К. С. Товт // Науковий вісник Ужгородського університету : збірник наукових праць. – 2009. – № 27. – С. 25–30. – Серія "Економіка".

Summary

In the article a necessity and problems of introduction of state financial control is examined for a social sphere, his task and terms of effective realization.

Отримано 21.09.2010

УДК 336.71

*М.О. Долгальова, канд. екон. наук, доц., А.М. Чуйко,
Дніпропетровський університет економіки і права*

ЩОДО ЛІКВІДНОСТІ БАНКІВСЬКОЇ СИСТЕМИ УКРАЇНИ

У статті розглядаються питання забезпечення ліквідності комерційних банків в умовах фінансово-економічної кризи. Розглянуто проблему надлишкової ліквідності банків і її вплив на платоспроможність банківських установ. Запропоновано шляхи вирішення проблем із адекватним забезпеченням банківської ліквідності.

Ключові слова: ліквідність комерційного банку, нормативи ліквідності, платоспроможність банку, надлишкова ліквідність.

Постановка проблеми. Умови, в яких проходило становлення та продовжується розвиток банківської системи України, призвели до суттєвого зростання значення банківської ліквідності. У перші роки розвитку банківської системи країни спостерігалася галопуюча інфляція. Така економічна ситуація багато в чому нівелювала прорахунки банківських установ у сфері управління активами та пасивами. Значна частина українських банків у гонитві за надприбутками не приділяла достатньої уваги питанням управління ліквідністю.

Для банківських установ України, які зуміли своєчасно перебувати свої стратегії та з мінімальними втратами вийти з системної кризи 90-х та 2009 рр., питання ефективного управління ліквідністю є на сьогодні одним з найбільш актуальних. Такі фактори, як відсутність достатньої кількості платоспроможних позичальників, альтернативних кредитуванню напрямків інвестування коштів, недостатній рівень до-

віри населення до банківської системи, ставлять перед українськими банками надзвичайно складні завдання. У цій ситуації питання управління ліквідністю є життєво важливим для ефективної діяльності банківської системи в цілому. При цьому не слід забувати, що втрата банком своєї ліквідності може стати причиною втрати коштів або навіть банкрутства значної кількості його клієнтів. Це робить банківську ліквідність проблемою не тільки економічного, але й суспільного значення.

Ліквідність комерційного банку відіграє одну з найважливіших ролей в управлінні активами та пасивами, оскільки вона означає можливість вчасного забезпечення виконання зобов'язань комерційного банку перед своїми клієнтами. Сама ліквідність залежить від багатьох факторів: це і політика банку стосовно вибору ліквідності активів, надійність клієнтів банку, політична та економічна стабільність країни тощо. Але вирішальним фактором в оцінці ліквідності залишається збалансованість між активами та пасивами. Ліквідність банку має важливе суспільно-економічне значення, оскільки її втрата може призвести до банкрутства суб'єктів господарської діяльності, банків-контрагентів і недовіри населення до банківської системи країни. За цих умов виникає потреба у впровадженні в практичну діяльність комерційних банків сучасних методів і підходів до управління їх ліквідністю.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Уперше питання банківської ліквідності розглядалося в роботах таких учених-економістів ХІХ – середини ХХ століття: Е. Брегея, Б. Бухвальда, І.Ф. Гіндіна, В.А. Дмитрієва-Мамонова, З.П. Євзіна, З.С. Каценеленбаума, Н.К. Соколова, І.А. Трахтенберга, Л.І. Фрея, Л.Н. Яснопольського та інших.

Значний внесок у розробку проблеми ліквідності банків зробили сучасні вітчизняні та зарубіжні вчені-економісти: А.Є. Гусева, Е.Дж. Долан, Т.У. Кох, О.І. Лаврушин, П. Роуз, Дж. Сінкі, В.М. Усоскін, В. Авраменко, О.В. Дзюблюк, А.М. Мороз, Л.О. Примостка, І.В. Сало, М.І. Савлук, З. Щибиволок та інші.

Роботи наведених авторів сприяли розширенню уявлень про ліквідність як економічну категорію, а також про стратегії, методи та підходи до управління нею. Водночас залишається не висвітленим досить широке коло питань, пов'язаних з управлінням банківською ліквідністю. Зокрема, недостатньо розробленими є проблеми оптимізації структури банківського балансу, за якої досягається збалансованість між параметрами ліквідності, прибутковості та ризиків, а також проблеми оптимального управління рівнем резервів банку на коррахунку в НБУ та рівнем ризиків незбалансованої ліквідності і неплатоспроможності банку.

Мета статті – дослідити проблему забезпечення ліквідності українських комерційних банків у сучасних умовах.

Виклад основного матеріалу. Глобальна економічна криза досить суттєво вплинула на стан банківської системи України та національні фінансові ринки. Кризові явища, які розпочались у другій половині 2008 року, призвели до відчутного падіння індексів фондового ринку, неочікуваного обвалу курсу гривні, відтоку банківських депозитів, що, безумовно, призвело до проблем комерційних банків, пов'язаних із забезпеченням їх ліквідності. На практиці виникла двозначна суперечлива ситуація, коли банки, відчуваючи потребу в грошах, намагаються залучити їх усіма можливими методами і в той же час не мають ефективних можливостей їх розміщення задля забезпечення своєї ліквідності та фінансової стійкості у майбутньому.

Нам відомо, що механізм забезпечення ліквідності комерційних банків з боку НБУ передбачає дотримання встановлених вимог до ліквідності, зокрема норматив миттєвої ліквідності (Н4), норматив поточної ліквідності (Н5), норматив короткострокової ліквідності (Н6).

Виконання даних нормативів покликане забезпечити достатню ліквідність комерційних банків, а дослідження динаміки цих нормативів у часі дозволяє оцінити тенденції змін стану банківської ліквідності, що, у свою чергу, є необхідною передумовою формування заходів щодо управління ліквідністю. Відповідно, ліквідність банку повинна не лише забезпечувати його здатність у повному обсязі і своєчасно виконувати власні грошові зобов'язання, але й має бути ефективним інструментом системи фінансового планування, адже як недостатня, так і надлишкова ліквідність провокує негативні впливи на банківські ресурси і знижує ефективність їх використання. Зрозуміло, що низький рівень ліквідності будь-якого банку відчутно обмежує його платоспроможність, спричиняє втрату довіри клієнтів та, відповідно, ускладнює можливості по залученню депозитних ресурсів і доступ до зовнішніх джерел фінансування, які необхідні для підтримки ліквідності. Наслідком цього можуть стати дефіцит фінансових ресурсів, зниження рівня прибутковості банку тощо.

Проблеми з недостатньою ліквідністю також можуть перерости у кризу ліквідності і навіть банкрутство та припинення діяльності банківської установи. Враховуючи тісні взаємозв'язки між комерційними банками, логічним є й те, що криза ліквідності одного банку може поширитися на інші, створюючи загрозу дестабілізації усієї банківської системи. Надлишкова ж ліквідність є результатом неефективного банківського менеджменту і свідчить про неспроможність ефективно розпоряджатися вільними ресурсами. Така ліквідність спричиняє зниження

рентабельності банківської діяльності та може призводити до збитковості банку.

Зокрема, в умовах надлишкової ліквідності позиція центрального банку стає слабкою, оскільки він, як монопольний постачальник ліквідності, через відсутність попиту на неї не може визначити умови на грошово-кредитному ринку та, відповідно, забезпечити адекватну реакцію останнього на зміни у монетарній політиці. Крім того, надлишкова ліквідність банківської системи створює інфляційне зависання в економіці країни [3, с. 7].

У січні-вересні 2009 році ситуація на міжбанківському кредитному ринку була неоднорідною, що насамперед було викликано значним коливанням ліквідності банківської системи. Зважаючи на те, що динаміка коштів на коррахунках банків упродовж 9 місяців 2009 року була досить мінливою, Національний банк України активно проводив операції з підтримки ліквідності банків за допомогою різних інструментів рефінансування.

У 2009 році спрямованість операцій Національного банку України з регулювання ліквідності банків визначалася насамперед на основі динаміки ліквідності банківської системи. Зокрема, на початку року спостерігався профіцит ліквідності, зумовлений значними видатками бюджетних коштів у грудні 2008 року. За таких умов Національний банк України переважно здійснював операції з мобілізації коштів банків та активніше підтримував ліквідність банків через операції рефінансування. Разом з тим було пом'якшено умови доступів банків до механізму підтримки ліквідності.

Проте якщо не зважати на такі, здавалося б, позитивні моменти нагромадження грошової маси у банківській системі держави, а розглянути стан ліквідності комерційних банків 2009 – початку 2010 року, то вийде досить суперечлива в умовах кризових фінансових явищ картина. Так, відповідно до офіційних даних НБУ [4], показник миттєвої ліквідності загалом по банківській системі становить 63,15 % (при нормативному значенні Н4 – 20 %), поточної ліквідності – 75,53 % (за нормативом Н5 – 40 %), короткострокової ліквідності – 99,99 % (за нормативом Н6 – 60 %) (рис. 1-3).

Як бачимо, показники ліквідності перевищують норму майже вдвічі. Це підтверджується й дослідженням тенденцій розвитку національної банківської системи аналітиками Foyil Securities, котрі стверджують, що “банки будуть вкрай обережні у здійсненні міжбанківського і комерційного кредитування, намагаючись зберегти ліквідність у період світової кризи” [1].

У цілому виконання банками нормативів ліквідності характеризується певною динамікою. Як бачимо, фактичні показники ліквідності значно перевищують їх нормативне значення. Це свідчить про надмірне перевищення наявних у розпорядженні банків короткострокових ліквідних активів над їх зобов'язаннями з відповідними термінами виконання.

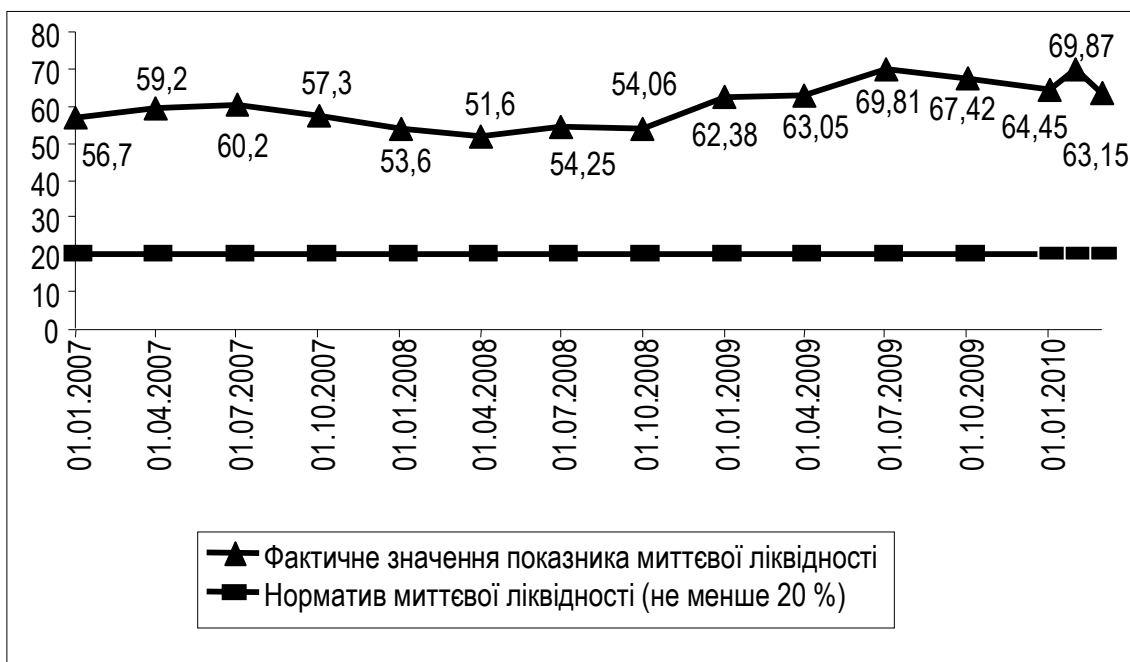

Рис. 1. Динаміка миттєвої ліквідності українських банків, 2007-2010 рр.

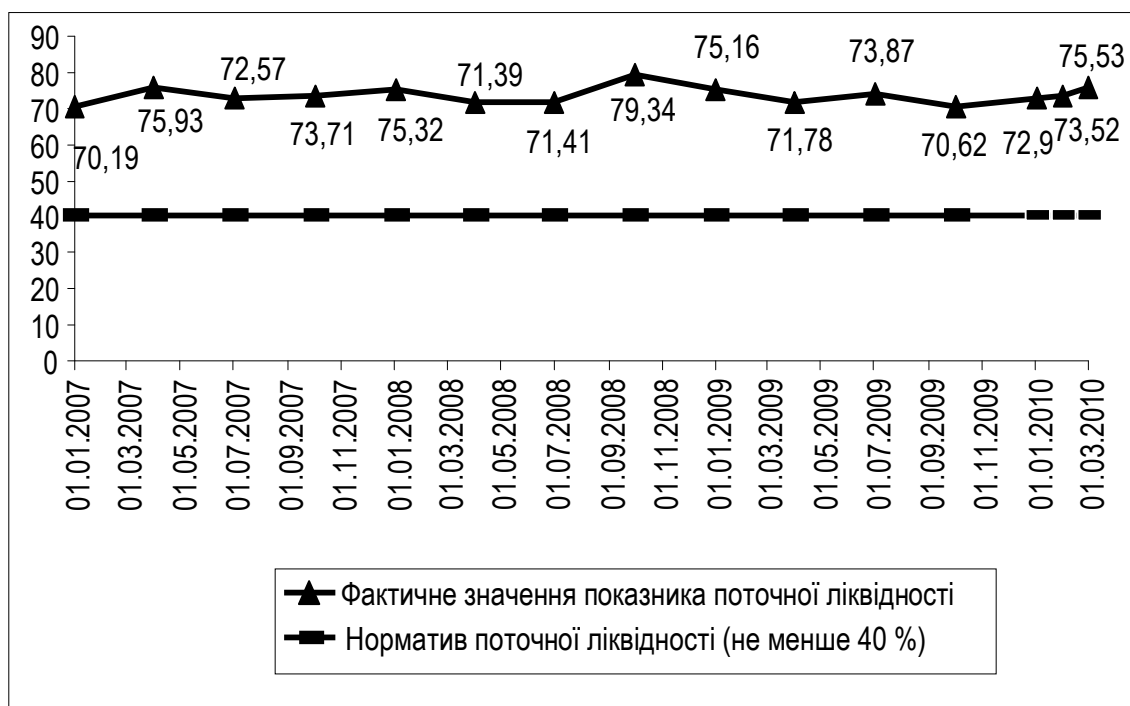

Рис. 2. Динаміка поточної ліквідності українських банків, 2007-2010 рр.

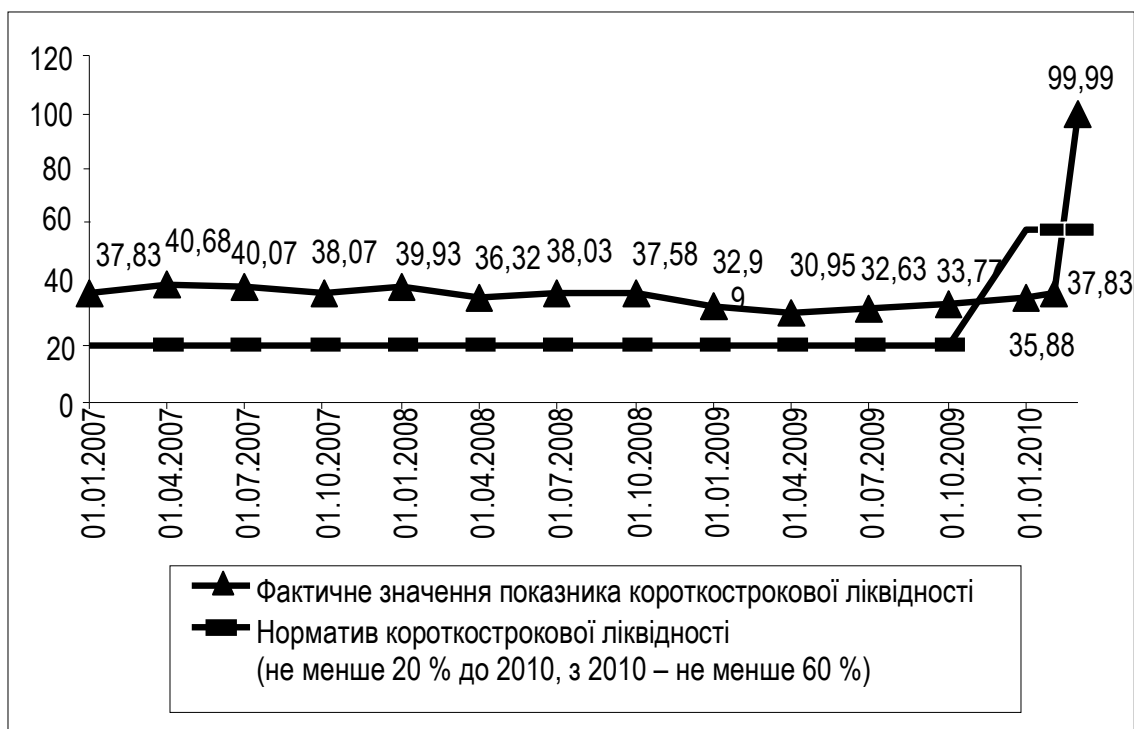

Рис. 3. Динаміка короткострокової ліквідності українських банків, 2007-2010 рр.

По суті, виникає ситуація, коли, підвищуючи свою ліквідність, комерційні банки залучають на свої рахунки значні обсяги грошових коштів, але цим самим зменшують свій прибуток, що в кінцевому результаті може призвести до неплатоспроможності банківської установи попри її здатність виконати поточні зобов'язання. Як зазначає В. Кочетков, це призводить до створення так званої фінансової піраміди, яка є ліквідною, але неплатоспроможною. При цьому якщо припиняється надходження грошових коштів, то з часом подібна структура стає і неліквідною [2, с. 168]. Варто зауважити, що шляхи та методи подібного "збереження ліквідності" є вкрай шкідливими для національної економіки і, як це не дивно, для самих банків. Адже в основному підвищення ліквідності, котре спостерігається у даний час, досягається значним нагромадженням вільних коштів на банківських рахунках, інвестиціями їх у валютні цінності або високоліквідні цінні папери.

Підвищуючи таким чином свою ліквідність, банки тим самим вилучають гроші з економічної системи і створюють на ринку дефіцит кредитних ресурсів. Як наслідок, їхні ж клієнти лишаються зовнішніх джерел фінансування своєї діяльності, потрапляють у скрутне фінан-

сове становище, мають проблеми зі сплатою раніше узятих кредитів і, зрештою, наближаються до межі банкрутства. З одного боку, значна акумуляція комерційними банками валюти дійсно підвищує їх стабільність, проте з іншого – сприяє невиправданому ажіотажу та паніці на валютному ринку, що призводить до суттєвого знецінення національної грошової одиниці і чергових проблем з виконанням зобов’язань позичальниками, котрі залучали позички саме у валюті.

Ще одним негативним моментом надлишкової ліквідності є те, що банки, акумулюючи гроші на своїх рахунках, просто перестають на них заробляти. А пов’язане з дефіцитом позичкового капіталу зростання кредитних відсоткових ставок ще більш поглиблює кризу, відлякуючи потенційних позичальників і створюючи додаткові перепони для ефективного використання банківських ресурсів.

Висновки. Таким чином, ми приходимо до висновку, що забезпечення ліквідності комерційних банків в умовах кризових явищ на фінансових ринках шляхом скорочення обсягу активних операцій хоча й дозволяє банківській системі підвищити свою надійність, проте є не вигідним для розвитку і підтримки стабільності національної економіки. Відповідно, виникає потреба обмеження надлишкової ліквідності банківських інститутів і підтримки її на природному рівні, відповідно до раніше встановлених вимог Національного банку України. Оскільки регулювання даного питання перебуває, знову ж таки, в компетенції НБУ, то, на нашу думку, першочерговими кроками у даному напрямку повинні стати такі:

- обмежити нормативне збільшення розміру капіталу банків, оскільки це призводить до відволікання частини робочих коштів, що є неприйнятним в умовах кризи;
- збільшити можливості звернення банків за кредитами овернайт до НБУ порівняно з існуючими положеннями;
- тимчасово надати можливість пролонгації раніше отриманих банками кредитів рефінансування НБУ з метою забезпечення резервів фінансових ресурсів, які можна було б використовувати для проведення поточних активних операцій.

Разом з цим, на нашу думку, до обов’язкових нормативів варто було б увести й кілька додаткових нормативів, котрі б регулювали діяльність банківських інститутів як у короткостроковому, так і в довгостроковому періодах. Безумовно, Національному Банку України необхідно врахувати уроки нинішньої фінансово-економічної кризи та сформулювати більш чіткий інструментарій щодо дотримання ліквідності коме-

рційними банками, зокрема в частині обмеження і недопущення надлишкової ліквідності.

Список літератури

1. Алексеев, А. Фінансова психотерапія. Для запобігання повномасштабній паніці вкладників НБУ зважився на екстрені непопулярні заходи [Текст] / А. Алексеев // Дзеркало тижня. – 2008. – № 39(718). – 18-24 жовтня.
2. Кочетков, В. М. Ліквідність та платоспроможність комерційного банку в механізмі зміцнення його фінансової стійкості [Текст] // Економіка: проблеми теорії та практики : зб. наук. праць. – Дніпропетровськ : ДНУ, 2002. – Вип. 125. – 200 с. : іл., табл. – Бібліогр. у кінці доп. – ISBN 966-7392-31-7.
3. Міщенко, В. Ліквідність банківської системи: економічна суть, структура і методологічний підхід до аналізу [Текст] / В. Міщенко, А. Сомик // Вісник Національного банку України. – 2008. – № 11. – С. 6–9.
4. www.bank.gov.ua [Електронний ресурс].

Summary

In the article the questions of providing of liquidity of commercial banks are examined in the conditions of financial crisis. The problems of surplus liquidity of banks and its influence are considered on solvency of bank institutions. The ways of decision of problems are offered with the adequate providing of bank liquidity.

Отримано 24.09.2010

УДК 336.71.078.3.001.11

О.Г. Поправка, здобувач

Київського національного торговельно-економічного університету

СУТНІСТЬ БАНКІВСЬКОГО НАГЛЯДУ: ТЕРМІНИ, ВИЗНАЧЕННЯ

У статті проаналізовано сутність понять “банківське регулювання” та “банківський нагляд”, закріплених законодавством України, а також розкрито основні підходи вітчизняних і зарубіжних науковців до визначення понять “банківське регулювання”, “банківський нагляд” і “банківський контроль”. Автором запропоновано власне трактування даних термінів.

Ключові слова: банківське регулювання, банківський нагляд, банківський контроль.

Постановка проблеми. Банківська система виконує життєво важливу роль посередника, акумулюючи заощадження приватних осіб і підприємств, надаючи їх іншим фізичним і юридичним особам, тобто банки перерозподіляють мобілізовані грошові кошти для найбільш ефективного і продуктивного використання. Оскільки банки є найважливішим елементом фінансової інфраструктури сучасного суспільс-